

Ryd 15:15 m. fl., Ryd, Säter, Frösve och Skövde socknar, Skövde kommun

Arkeologisk utredning – steg 1

Ryd 15:15 m. fl., Ryd, Säter, Frösve och Skövde socknar, Skövde kommun

Arkeologisk utredning – steg 1

Magnus von der Luft och Erik Sanzén

Ryd 15:15 m. fl., Ryd, Säter, Frösve och Skövde socknar, Skövde kommun
Arkeologisk utredning steg 1

Rapport 2023:34

© Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ 2023

Länsstyrelsebeslut dnr: 431-28400-2022
Uppdragsnummer i Fornreg: 202301243
Lämningsnummer: L1962:6979, L2023:6836, L2023:6837, L2023:6838, L2023:6839, L2023:6840, L2023:6841
Fastigheter: , Ryd, Säter, Frösve, skövde socken, Skövde kommun, Västra götaland län
Belägenhet i SWEREF 99 TM: Norr 6478114 m, Öst 435111 m
Höjd över havet: 101 meter
Undersökningsområdets storlek: 100 ha
Beställare: Länsstyrelsen Västra Götalands län
Projektnummer: G2228
Projektansvarig: Magnus von der Luft
Fältansvarig: Magnus von der Luft
Övrig personal: Cathrine Färnström, Erik Sanzén, Joel Eriksson Stomberg
För personalens meriter hänvisas till Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativs hemsida
Fältarbetsid: 2023-10-25 – 2023-10-26

Arkiv: Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ
Foton: Där fotograf ej anges är bilder tagna av fältpersonalen
Omslagsbild: Bild över Svampklädd stubbe i skogen. Fotot är taget i utredningsområdets västra del
Kartor och situationsplaner: Framställda av Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ med data från Fornsök och Lantmäteriet (medgivandeavtal © Lantmäteriet Dnr R50321710_140001, GSD-Terrängkartan efter Lantmäteriets Öppna data, CC0 Creative commons)

Redigering och layout: Sara Lyttkens, Berglund Lyttkens AB

Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ
Slakthusgatan 8 A
415 02 GÖTEBORG
www.riogbg.se
kontakt@riogbg.se

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	5
Bakgrund.....	6
Utredningsområdet.....	6
Tidigare fynd och undersökningar.....	6
Syfte.....	6
Metod.....	6
Kart- och arkivstudier.....	6
Publik verksamhet.....	8
Undersökningsresultat.....	11
L1962:6979.....	11
L2023:6836.....	11
L2023:6837.....	11
L2023:6838.....	11
L2023:6839.....	15
L2023:6840.....	15
L2023:6841.....	15
Tolkning.....	15
Resultat gentemot undersökningsplanen.....	15
Antikvarisk bedömning.....	15
Källor.....	17
Bilagor.....	19
 <i>Bilaga 1. Anläggningstabell.....</i>	 21

Figur 1. Översiktskarta med utredningsområdet markerat med en ring. Skala 1:500 000.

Ryd 15:15 m. fl., Ryd, Säter, Frösve och Skövde socknar, Skövde kommun

Arkeologisk utredning – steg 1

Sammanfattning

På uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götalands län har Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ utfört en arkeologisk utredning inom fastigheterna Ryd 15:1, 15:15, Mölltorp 1:2, Klia 2:13, 9:4 samt Skövde 6:1 i Ryd, Säter, Frösve respektive Skövde socknar. Utredning föranleddes av att Skövde kommun planerar en ny detaljplan för bostäder.

Utredningsområdet var cirka 100 hektar stort och i huvudsak skogbeväxt, i den västra delen, närmare järnvägen, övergår miljön till att bli mer sank med flera bäverfällda träd.

Inför inventeringen gjordes en kart- och arkivstudie. Det historiska kartmaterialet från slutet av 1800-talet visar tre byggnader väster om järnvägen. På den ekonomiska kartan från 1961 påträffas torpet, Granängen, som finns på båda sidor av järnvägen, i söder syns torpet Bäckängen.

I samband med fältarbetet påträffades fem kolningsgropar, (L2023:6837, L2023:6838, L2023:6839, L2023:6840, L2023:6841) samt ett mindre antal potentiella boplatslägen (G2228:1–7). I anslutning till torpet Granängen (L1963:7376) i den nordöstligaste delen av utredningsområdet påträffades två mindre byggnader (L2023:6836) som tolkas som sammanhörande med torpet, alternativt stambanan (järnvägen). I den sydöstra delen av utredningsområdet återbesöktes torpet Bäckängen (L1962:6979). Lämningarna har registrerats i enlighet med rekommendationerna för dessa lämningstyper.

Utifrån resultatet av den arkeologiska utredningen steg 1 föreslår Rio Göteborg, i det fall fornlämningarna påverkas av kommande exploatering, att dessa bör förundersökas. Inom de potentiella boplatslägena anser Rio Göteborg att en arkeologisk utredning steg 2 bör utföras. Det sedan tidigare registrerade torpet Bäckängen är fortsatt registrerat som en övrig kulturhistorisk lämning. Övriga kulturhistoriska lämningar omfattas inte direkt av skyddet i 2 kap i kulturmiljölagen (1988:950), men ingår i det som sägs inledningsvis i kulturmiljölagen: "Ansvar för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas".

Bakgrund

Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ har på uppdrag av Länsstyrelsen i Västergötlands län (DNR:431-28400-2022) genomfört en arkeologisk undersökning av delar av fastigheterna Ryd 15:1, 15:15, Mölltorp 1:2, Klia 2:13, 9:4 samt Skövde 6:1, i Ryd, Säter, Frösve respektive Skövde socken. Utredningen föranleddes av att Skövde kommun planerar ny detaljplan för bostäder i området (figur 1).

Utredningsområdet

Det aktuella utredningsområdet var cirka 100 hektar stort och beläget cirka 100–107 meter över havet. Området var beläget direkt norr om Skövde, nära bostadsområdet Södra Ryd, och avgränsades i öster av järnvägen. Utredningsområdet var relativt flackt och utgörs huvudsakligen av skogsmark. Centralt genom området löper ett par mindre bäckar samman och vidare norrut. I den västra delen, närmare järnvägen, övergår miljön till att bli mer sank med flera bäverfällade träd. Jordarterna varierade inom området mellan sand, isälvsediment, torvmark och lera. Inom det aktuella utredningsområdet återfanns en möjlig fornlämning i form av en lägenhetsbebyggelse, L1962:6979. Direkt utanför området, i den nordöstra delen, finns ytterligare en möjlig fornlämning i form av en lägenhetsbebyggelse (L1963:7376) (Fornreg 2022). I närområdet (cirka 500 meter) återfinns enstaka lämningar i form av fyndplats för en håleggad yxa av flinta (L1962:6981), ytterligare två lägenhetsbebyggelser (L1961:1873 och L1961:2426) och en träindustri (L1960:9986) (figur 2–3).

Tidigare fynd och undersökningar

Området omfattades av inventering 1984, då bl.a. torpen registrerades. Enligt tillgängligt underlag har inga arkeologiska undersökningar utförts inom utredningsområdet. Från 2019 fram till september detta år har Västergötlands museum bedrivit en arkeologisk utredning, förundersökning samt en arkeologisk undersökning cirka en kilometer väster ifrån det aktuella området (DNR:36603–2018, DNR:431-18718-2019, DNR: 431-14514-2022). Under den tiden registrerades och undersöktes en flatmarksgrav och boplatsslämningar från förhistorisk tid fram till historisk tid i form av torplämningar (Fornreg 2023). Lämningarna som registrerades och undersöktes visar att det finns platser i området som har haft lång kontinuitet.

Syfte

Syftet med denna arkeologiska utredning var att ta reda på om fornlämningar berörs av ett planerat arbetsföretag. Utredningen skulle preliminärt avgränsa nyupptäckta och kända fornlämningar inom utredningsområdet. Utredningen skulle även bedöma fornlämningsstatus för de två möjliga fornlämningarna inom utredningsområdet. Resultaten från utredningen ska kunna användas vid länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i företagarens planering.

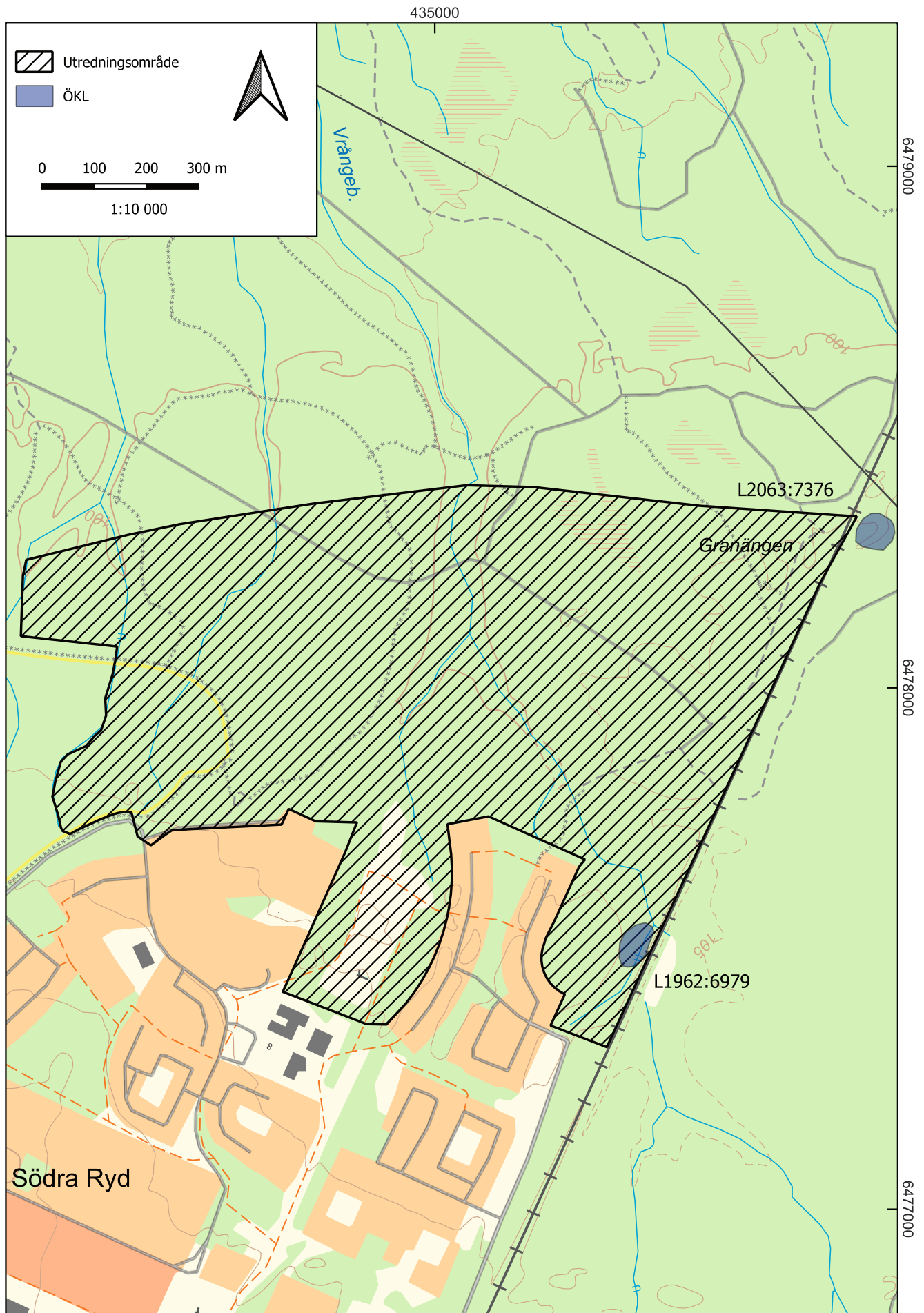
Metod

Utredningen omfattade en kart- och arkivstudie samt inventering i fält. De lämningar som framkom mättes in med RTK-GPS och dokumenteras med beskrivning och fotografi digitalt i programmet ARKEO.

Kart- och arkivstudier

Ur geologisk synpunkt utgörs utredningsområdet nästan uteslutande av flygsand ovanpå glacialt grovsilt med ställvist inslag av kärrtorv runt om i området. Bara en mindre del av området bestod av glacial lera och denna var koncentrerad vid en av de södra åarna i området. Utredningsområdet är beläget cirka 100–107 meter över havet och har varit tillgängligt för mänskliga aktiviteter från cirka 9200–8900 f. Kr. (SGU 2023).

Utredningsområdet är beläget inom stamfastigheterna Ryd, Mölltorp, Klia samt Skövde som är belägna i Ryd, Säter, Frösve respektive Skövde socknar. Ryd och Skövde socken är belägna inom Kåkindes härad och både Ryd och Kåkindes omnämns tidigast på 1200-talet. Ryd socken nämns först på 1400-talet, dock omnämns en gård vid namn Ryd år 1344 och är då en del av Skövde socken. Säter och Frösve socken är en del av Vadsbo härad och socknarna nämns år 1345 och 1396, och Vadsbo härad finns belagd från 1200-talet. Inom de båda socknarna omnämns gårdarna Klia och Mölltorp, de finns belagda i skriftliga källor först år 1540 respektive 1751 (Ortnamnsregistret 2023).

Figur 2. Utredningsområdet utmärkt på fastighetskartan. De två redan kända fornlämningarna är markerade på kartan. Skala 1:10 00.

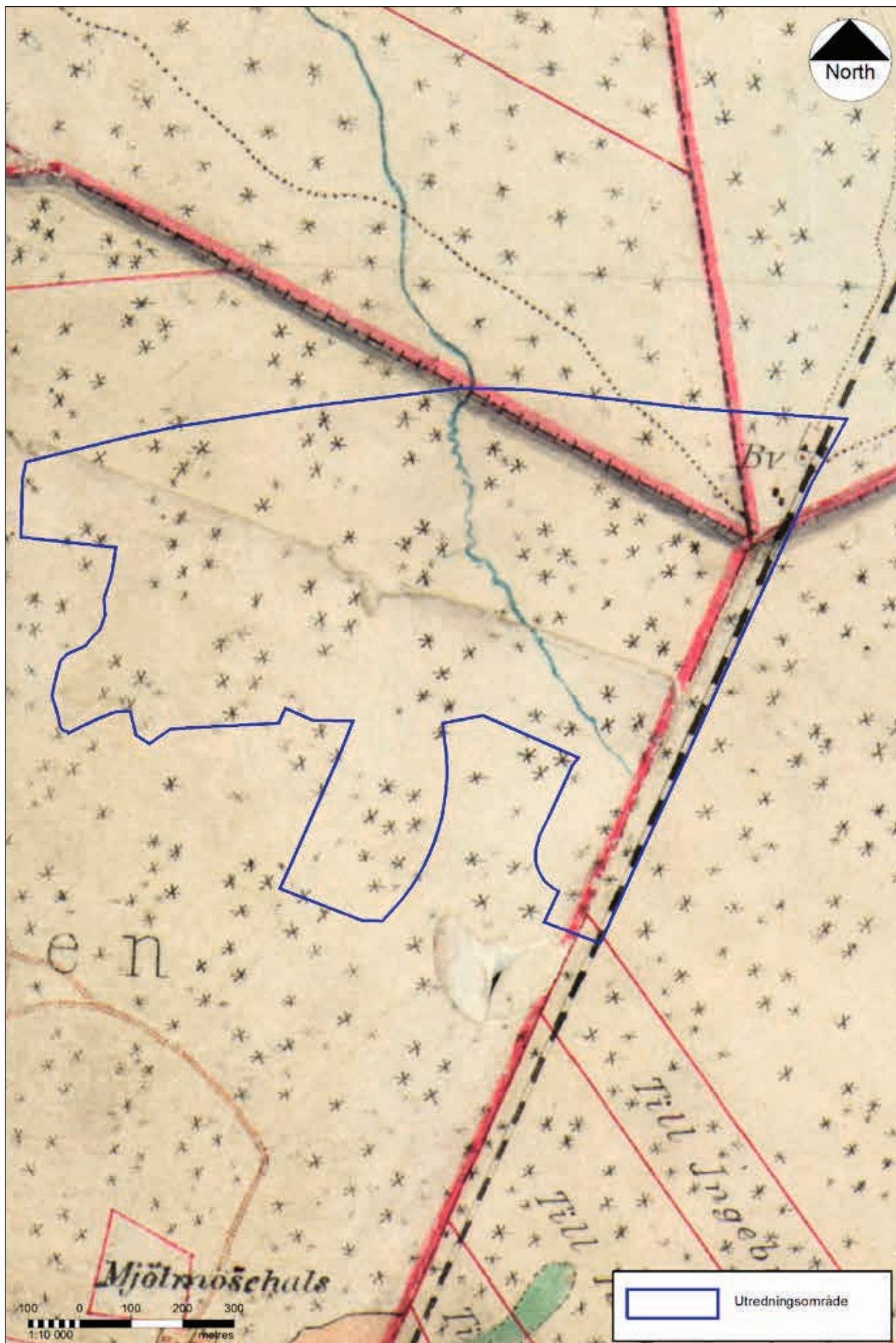

Figur 3. Exempel på den glesa skogsmiljön i utredningsområdet. Foto mot norr.

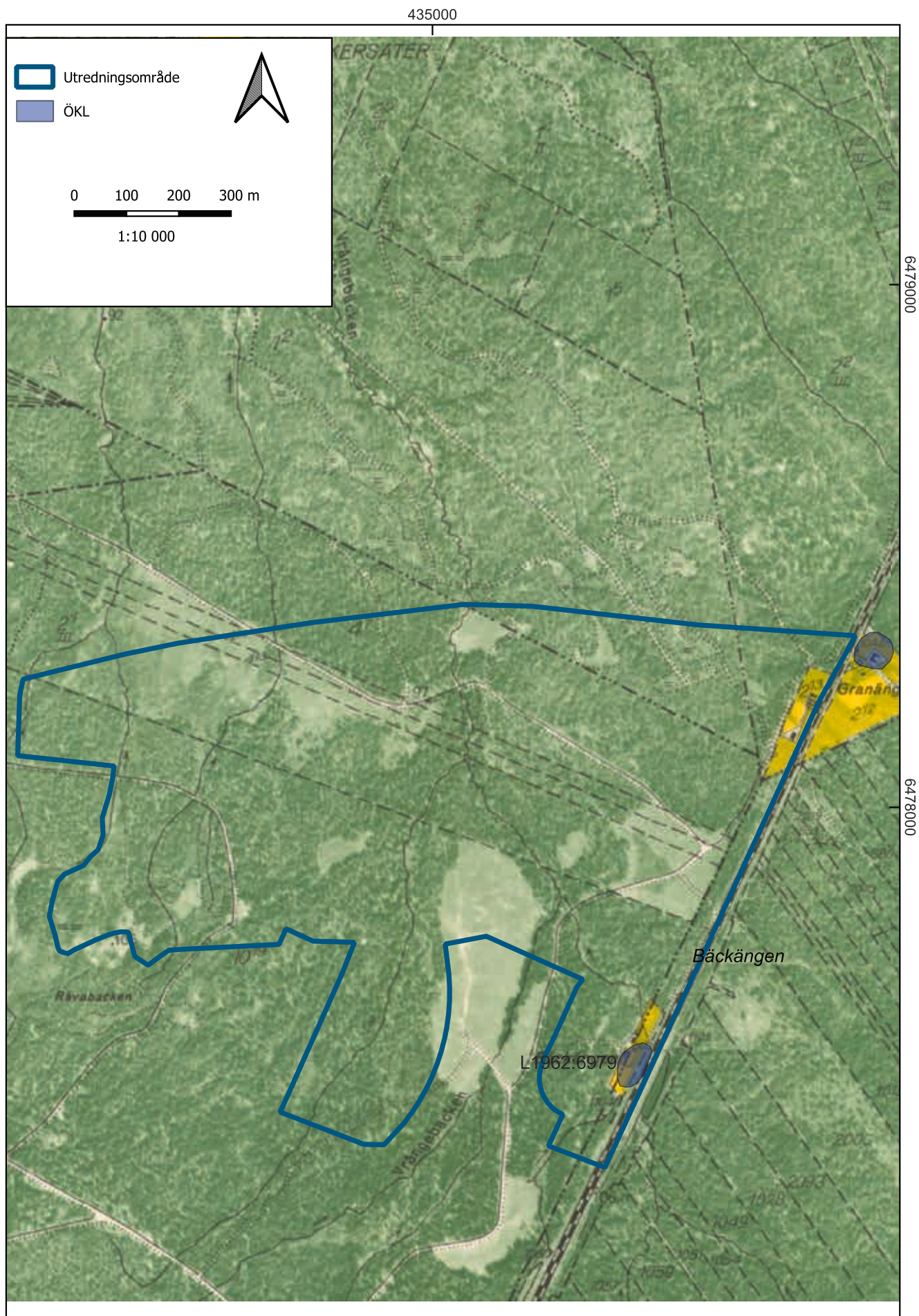
På häradsekonomska kartbladet från 1877–82 utgörs marken i huvudsak av skogsklädd utmark med ett fåtal vägar som går genom området. En mindre flod finns i den nord-östra delen av området och rinner fram till järnvägen. På samma karta ses tre byggnader i anslutning till Järnvägen (direkt väster om L1963:7376, Granängen). Banvaktarverksamhet tycks ha funnits på platsen vid Granängen från invigningen av stambanan 1859 och utvecklas under slutet av 1800-talet till en tydligare bebyggelse. Torpet Bäckängen etableras någon gång mellan 1882 och 1961 (figur 4). På ekonomiska kartbladet från 1961 återfinns torpen Granängen och Bäckängen och undersökningsområdet består oförändrat utav skogsmark (figur 5).

Publik verksamhet

Ingen publik verksamhet var planerad för uppdraget. Rio Göteborg uppdaterar löpande sina sociala medier, och våra följare kan där få en inblick i arbetet samt ställa frågor till arkeologerna.

Figur 4. Häradsekonomen från 1877-82 med utredningsområdet markerad. Skala 1:20 000.

Figur 5. Ekonomiska kartan från 1961. Skala 1:10 000.

Undersökningsresultat

Fältarbetet utfördes under två dagar i slutet av oktober 2023 då området inventerades. Samtliga iakttagelser av lämningar som bedömdes uppfylla kulturmiljölagen kriterier för fornlämning eller övrig kulturhistorisk lämning mättes in med RTK-GPS, dokumenteras med beskrivning och fotograferades.

Utöver detta markerades, beskrevs och fotograferades de ytor som bedömdes nödvändiga att undersöka vidare i en arkeologisk utredning steg 2. Dessa ytor utgjordes av potentiella boplatssytor (G2228:1-7). Boplatssområdena är belägna på svaga förhöjningar spridda över merparten av området, förutom den nordöstra delen. Ytorna är också nära belägna till vattendrag och alla är glest skogbeväxta förutom en (2228:1) som nu består av ett kalhygge (figur 6).

Vid utredningen iaktogs och registrerades fem lämningar, dessa utgjordes samtliga av kolgropar där kol påträffades vid provtagning med geosond. Torpet Granängen (L1963:7376) återbesöktes i den nordöstligaste delen av utredningsområdet. Där påträffades två mindre byggnader (L2023:6836) som tolkas som sammanhörande med torpet, alternativt stambanan (järnvägen). Bäckängen (L1962:6979) återbesöktes också, och båda lämningarna behåller sin status som övrig kulturhistorisk lämning (figur 7–9).

L1962:6979

Lämningstyp: Lägenhets-bebyggelse

Egenskapsvärde (typ): Torp

Antikvarisk bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning

Bebyggelselämningar, ca 100 x 50 m. (Nö-SV). Sentida torpställe, bestående av 1 husgrund med spismursrest, röjda och terrasserade ytor och brukningsväg. Platsen är beväxt med fruktträd, flertalet av träden på plats var bäverfällda. Torpet syns på både den häradsekonomiska kartan från 1877–82 samt på den ekonomiska kartan från 1961. Kartor mellan dessa årtal över detta område är sekretessskyddade. Lämningen har inte återfunnits på tidigare kartor än 1877.

L2023:6836

Lämningstyp: Lägenhetsbebyggelse

Egenskapsvärde: Övrig

Antikvarisk bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning

Inom lägenhetsbebyggelsen återfinns två mindre byggnader (med väggar och tak i cement/betong). Byggnaderna är cirka 5x8 m stora och 1,5–2,5 meter höga. Den ena byggnaden är i dagsläget igenfylld med grus.

På det häradsekonomiska kartbladet från 1877–82 återfinns tre byggnader i detta område, med markering för banvaktarstuga. Banvaktarverksamhet vid Granängen har funnits på platsen från invigningen av stambanan 1859. På den ekonomiska kartan från 1961 har bebyggelsen utökats och delvis vuxit samman med torpet Granängen på den östra sidan av järnvägen.

L2023:6837

Lämningstyp: Kolningsanläggning

Egenskapsvärde: Rund

Antikvarisk bedömning: Fornlämning

Kolningsgropen är två meter i diameter och är 0,5 meter djup. Det finns en svag vall i väster som är 1,5 meter bred. Kol påträffades vid provgrävning med jordsond.

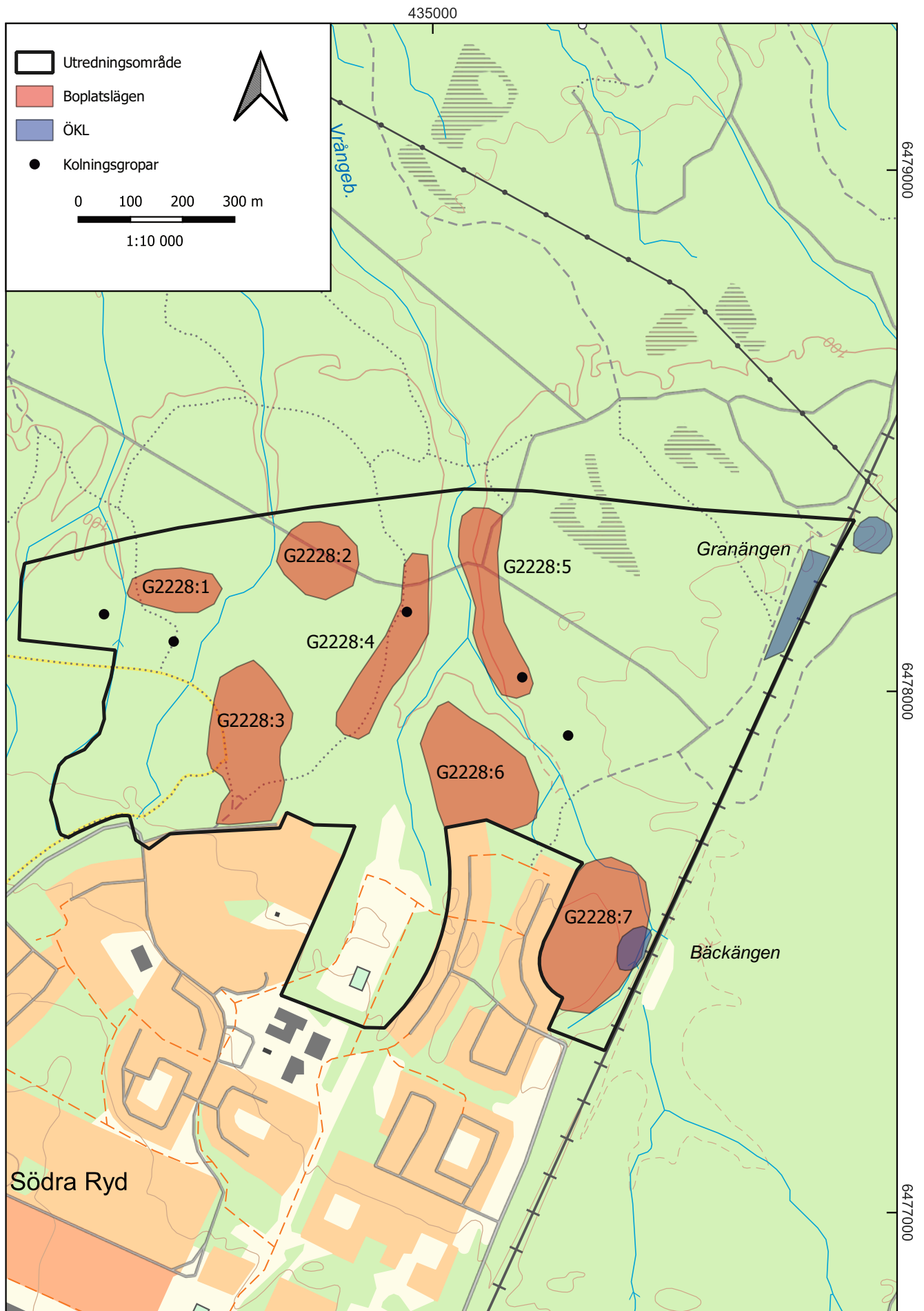
L2023:6838

Lämningstyp: Kolningsanläggning

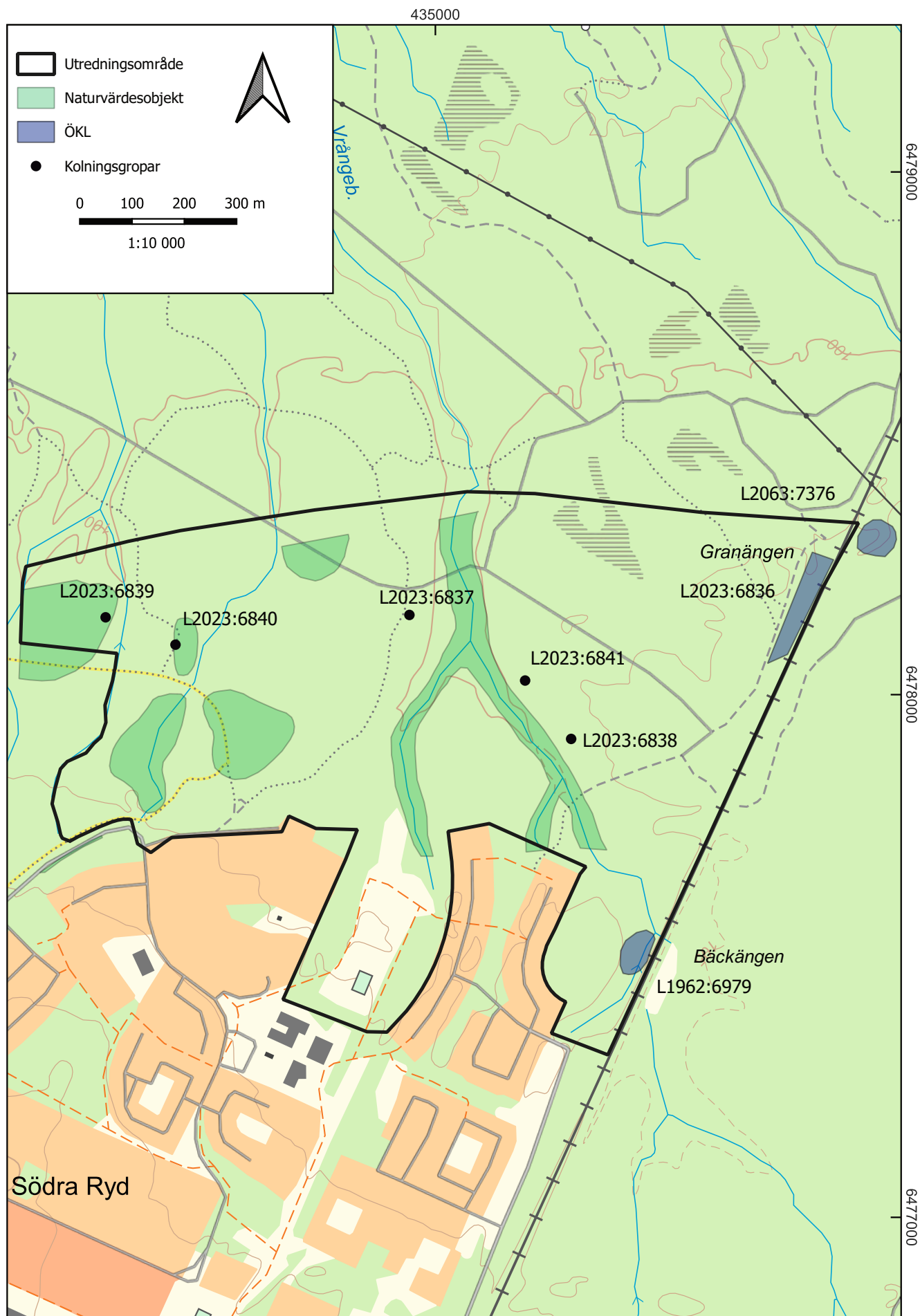
Egenskapsvärde: Rund

Antikvarisk bedömning: Fornlämning

Kolningsgropen är två meter i diameter och är 0,3 meter djup. Kolningsgropen har en svag vall i nordväst. Kol påträffades vid provgrävning med jordsond.

Figur 6. Karta över den potentiella boplatslägen i området. Skala 1:10 000.

Figur 7. Karta över funna fornlämningarna i området. Skala 1:10 000.

Figur 8 (ovan). Torpet Bäckängen (L1962:6979) idag överväxt av träd, där granen växer finns en antydning till ett spisröse. Foto mot öster.

Figur 9 (t.h). En av byggnaderna som ingår i L2023:6836, Granängen. Foto mot norr.

L2023:6839

Lämningstyp: Kolningsanläggning

Egenskapsvärde: Rund

Antikvarisk bedömning: Fornlämning

Kolningsgropen är tre meter i diameter och är 0,75 meter djup. Kolningsgropen saknar vall. Kol påträffades vid provgrävning med jordsond.

L2023:6840

Lämningstyp: Kolningsanläggning

Egenskapsvärde: Rund

Antikvarisk bedömning: Fornlämning

Kolningsgropen är tre meter i diameter och är 0,6 meter djup. Denna kolningsgrop saknar vall. Kol påträffades vid provgrävning med jordsond.

L2023:6841

Lämningstyp: Kolningsanläggning

Egenskapsvärde: Rund

Antikvarisk bedömning: Fornlämning

Kolningsgropen är tre meter i diameter och är 0,8 meter djup med en cirka 1 till 1,5 meter bred vall omkring sig (figur 10). Kol påträffades vid provgrävning med jordsond.

Tolkning

De uppenbara tecknen av mänsklig närvaro innan Rio Göteborgs utredning var torplämningarna, som inte finns på tidigare kartor än 1877. Under utredningen framkom fem kolningsgropar som har fått status som fornlämning. De representerar ett bruk av utmarken i området. Vilket tidsskikt de aktuella kolningsanläggningarna representerar är i dagsläget osäkert, men kan belysas i samband med fortsatta undersökningar i området. En ännu tydligare bild av området får man dock först efter att de potentiella boplatssområdena, där förhistorisk aktivitet kan ha förekommit, undersökts vidare.

Resultat gentemot undersökningsplanen

Rio Göteborg bedömer att resultatet från den arkeologiska utredningen steg 1 motsvarar kraven i förfrågningsunderlaget samt målen som är uppställda i undersökningsplanen.

Antikvarisk bedömning

Efter avslutad arkeologisk utredning steg 1 inom Ryd 15:15 har Rio Göteborg Natur- och kulturkooperativ identifierat fem nya fornlämningar i form av kolningsgropar (L2023:6837, L2023:6838, L2023:6839, L2023:6840, L2023:6841). Det sedan tidigare registrerade torpet Bäckängen är fortsatt registrerat som en övrig kulturhistorisk lämning. Dessutom har sju potentiella boplatslägen identifierats.

I det fall fornlämningarna påverkas av kommande exploatering anser Rio Göteborg att dessa bör förundersökas. Inom de potentiella boplatslägena anser Rio Göteborg att en arkeologisk utredning steg 2 bör utföras.

Övriga kulturhistoriska lämningar omfattas inte direkt av skyddet i 2 kap i kulturmiljölag (1988:950), men ingår i det som sägs inledningsvis i kulturmiljölagen: "Ansvar för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas".

Figur 10. En av kolningsgroparna, L2023:6841, som Magnus flitigt dokumenterar. Foto mot söder.

Källor

Digitala källor

SGU	2023	https://apps.sgu.se/kartvisare
Ortsnamnregistret	2023	ortnmansregistret.isof.se
Fornsök	2023	https://app.raa.se/open/fornsok/
Lantmäteriet	2023a	Häradsekonomiska kartan 1877–82. Skövde 43-4
Lantmäteriet	2023b	Häradsekonomiska kartan 1877–82. Sventorp 43-5
Lantmäteriet	2023c	Ekonomiska kartan 1961. Södra Ryd 8-D6h61

Bilagor

Bilaga 1. Anläggningar
Alla mått anges i meter

Lämning	Antikvarisk bedömning	Anläggningstyp	Beskrivning	Längd	Bredd	Djup	Form i plan
L1962:6979	Övrig kulturhistorisk lämning	Lägenhetsbebyggelse	Sentida torpställe, bestående av en husgrund med spismursrest, röjda och terrasserade ytor och brukningsväg. Platsen är beväxt med frukträd, flertalet av träden på plats var bäverfälda.	100	50		Oval
L2023:6836	Övrig kulturhistorisk lämning	Lägenhetsbebyggelse	Två mindre byggnader (med väggar och tak i cement/betong). Den ena byggnaden är i dagsläget igenfylld med grus.	8	5		Rektangulär
L2023:6837	Fornlämning	Kolningsgrop	Har en svag vall i väster som är 1,5 meter bred. Kol påträffats vid provgrävning. Är två meter i diameter	2	2	0,5	Rund
L2023:6838	Fornlämning	Kolningsgrop	Har en svag vall i nord väst. Är två meter i diameter. Kol påträffats vid provgrävning	2	2	0,3	Rund
L2023:6839	Fornlämning	Kolningsgrop	Saknar vall. Kol påträffats vid provgrävning. Är tre meter i diameter	3	3	0,75	Rund
L2023:6840	Fornlämning	Kolningsgrop	Saknar vall. Kol påträffats vid provgrävning. Är tre meter i diameter	3	3	0,6	Rund
L2023:6841	Fornlämning	Kolningsgrop	Har en vall som är 1-1,5 meter tjock. Kol påträffats vid provgrävning. Är tre meter i diameter.	3	3	0,8	Rund

